

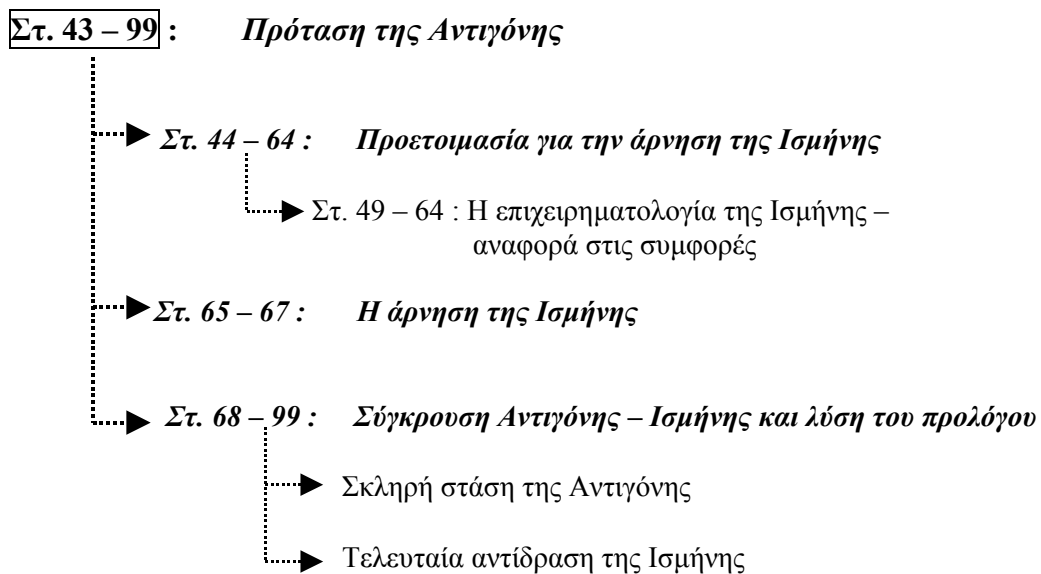
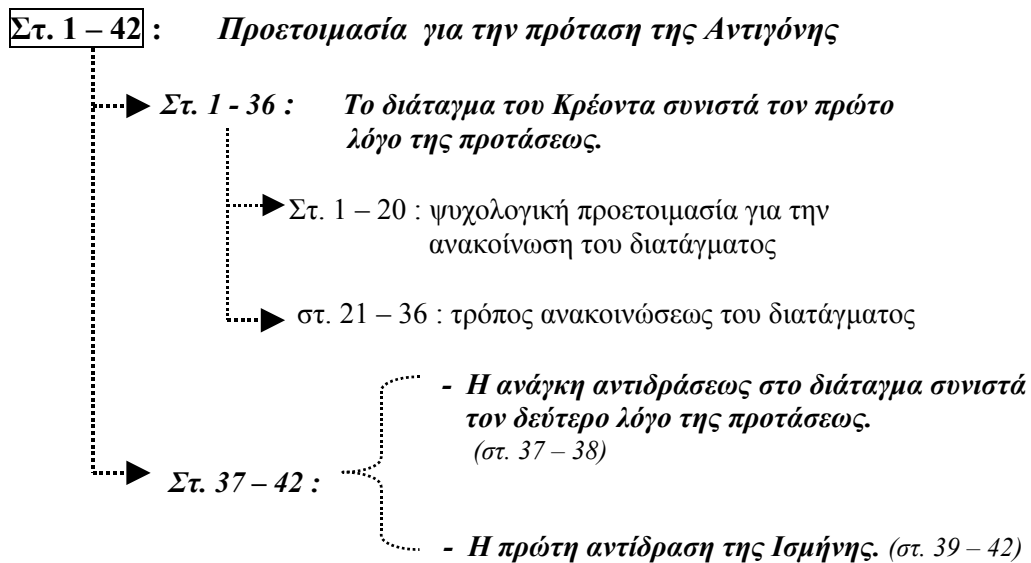
« ΑΝΤΙΓΟΝΗ »

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (στ. 1 – 99)

Η πρόταση της Αντιγόνης και η άρνηση της Ισμήνης

Η ΔΟΜΗ

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Στον πρόλογο γίνεται η *πρότασις*, η εισαγωγή δηλαδή του θεατή στο ξετύλιγμα της δράσης. Ο ποιητής μας δίνει πρώτα τις αναγκαίες διασαφηνίσεις για τα γεγονότα που προηγήθηκαν και μας διαφωτίζει για την τωρινή κατάσταση, απ' όπου θα ξεκινήσει η δράση: τον τόπο, το χρόνο, τα πρόσωπα, τις σχέσεις των προσώπων και το ελατήριο της πράξης, την απόφαση δηλαδή της Αντιγόνης, που θα δώσει ώθηση στην εξέλιξη των γεγονότων.

Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι στην αρχαία τραγωδία έχουμε την τριπλή ενότητα.

Ενότητα χρόνου (σε μια μέρα), *ενότητα τόπου* (σ' έναν τόπο) και *ενότητα υπόθεσης*. Για να εξυπηρετηθεί αυτή η απαίτηση, ο ποιητής καταφεύγει στις λεγόμενες θεατρικές συμβατικότητες. Και με μια σπειροειδή προσέγγιση σπεύδει να συνδέσει τη δράση, που αρχίζει να εκτυλίσσεται στους πρώτους κίολας στίχους του προλόγου, με ένα σαφέστατα προσδιορισμένο χρόνο και τόπο, ύστερα από τα δραματικά γεγονότα που προηγήθηκαν.

Εξετάζοντας τον Πρόλογο από την άποψη της δραματικής λειτουργίας θα μπορούσαμε να πούμε ότι η συμβολή του είναι πολύ σημαντική στην εξέλιξη της πλοκής του έργου για τους ακόλουθους λόγους:

1. Μας δίνει τον πραγματικό (ιστορικό) και δραματικό (σκηνικό) χώρο και χρόνο του έργου. Πραγματικός χώρος είναι προφανώς η πόλη της Θήβας και ακριβέστερα ο χώρος μπροστά από τις αύλεις πύλες (18) του βασιλικού ανακτόρου της πόλης. Εξάλλου ιστορικός χρόνος είναι η μυθική εποχή (μια γενιά ίσως πριν από τα Τρωικά) όπου έλαβε χώρα η γνωστή εκστρατεία των επτά Αργείων στρατηγών εναντίον της Θήβας (πβ. την τραγωδία του Αισχύλου *Επτά επί Θήβας*), και ακριβέστερα το τέλος της νύχτας, η οποία ακολούθησε την ημέρα που έγινε ο αλληλοσκοτωμός των αδελφών **Ετεοκλή** και **Πολυνείκη** και τράπηκε επίσης σε άτακτη φυγή ο στρατός των Αργείων.

2. Μας παρουσιάζει το ένα από τα δυο κεντρικά πρόσωπα της τραγωδίας με τρόπο εύγλωττα αποκαλυπτικό. Πράγματι ο χαρακτήρας της **Αντιγόνης** - με την αταλάντευτη αποφασιστικότητα, το ανυποχώρητο πείσμα και την ακλόνητη θέληση να εκτελέσει το σκοπό της - προβάλλει απ' την αρχή κίολας του έργου σε όλες του τις διαστάσεις. Παράλληλα διαγράφεται με ευστοχία ο χαρακτήρας της **Ισμήνης**, που αν και ανήκει στις δεύτερα πρόσωπα του έργου, με τη συγκρατημένη συμπεριφορά της και την ήπια επιχειρηματολογία της συμβάλλει στο να εμφανιστεί εναργέστερα το αδιάλλακτο φρόνημα της αδελφής της.

3. Ανακοινώνεται το διάταγμα (*κήρυγμα*) του **Κρέοντα** (23 κ.εξ.) σχετικά με την απαγόρευση της ταφής του Πολυνείκη - που αποτελεί μια από τις τρεις δραματικές αιτίες που πυροδοτούν τη δράση του έργου, οι άλλες δυο είναι η πεισματική εμμονή της Αντιγόνης στο σκοπό της - που εκδηλώνεται κι αυτή καθαρά στον πρόλογο - και επίσης η *τυφλή ισχυρογνωμοσύνη* του Κρέοντα που θα φανεί αργότερα.

4. Παρουσιάζεται η πρώτη σύγκρουση μεταξύ Αντιγόνης και Ισμήνης όσον αφορά το καθήκον της απονομής νεκρικών τιμών στον αδελφό τους, πράγμα που διαγράφει με εκπληκτική ενάργεια τους δυο αντίθετους κόσμους που εκπροσωπούν οι δυο αυτές αδελφές.

5. Από την άποψη της **θεατρικής οικονομίας** θα μπορούσε κανείς να επισημάνει τα εξής:

α) οι στίχοι 33-34 προοικονομούν την είσοδο στη σκηνή του Κρέοντα (162 „εξ.) και τη δ ι α κ ή ρ υ ξ η από τον ίδιο της απόφασής του για τον νεκρό του Πολυνείκη καθώς και την τιμωρία που θα επιβληθεί σ' όποιον τολμήσει ν' αψηφήσει τη θέλησή του.

β) οι στίχοι 69- 70 προοικονομούν τη δεύτερη -και πιο συνταρακτική- σύγκρουση ανάμεσα στην Αντιγόνη και την Ισμήνη (536 κ.εξ.), όπου η Αντιγόνη απορρίπτει με σκαιοτήτα και παγερή ειρωνεία τη συγκινητική προθυμία της αδελφής της να θεωρηθεί κι αυτή συνυπεύθυνη και συνένοχη στο εγχείρημα της ταφής του Πολυνείκη.

γ) οι στίχοι 45-46, 71- 72, 80-81, και 91 διαβεβαιώνουν το θεατή για την αμετάκλητη πραγματοποίηση της σχεδιαζόμενης ταφής και **προσημαίνουν** τη δραματική σύγκρουση μεταξύ Αντιγόνης και Κρέοντα, και κατά προέκταση τη σύγκρουση δυο διαμετρικά αντίθετων θέσεων - που μέσα στο δράμα αυτό θα προωθηθεί ως την πλήρη εξόντωση και των δυο εκπροσώπων τους.

δ) το δίστιχο 86-87 προοικονομεί τους στίχους 433 κ. εξ., όπου η Αντιγόνη με απάθεια και αγερωχία αφήνεται στα χέρια των φυλάκων , και ομολογεί ύστερα με θαυμαστή ευψυχία την πράξη της.

ε) στο στίχο 36 συναντούμε μια περίπτωση **ανεκπλήρωτης κατά το ήμισυ προοικονομίας** - μια εξαγγελία δηλαδή που όμως δεν επαληθεύεται ολόκληρη: η Αντιγόνη αναφέρει ότι έχει καθοριστεί για τον παραβάτη της διαταγής του Κρέοντα η ποινή του δημόσιου λιθοβολισμού, εκείνη δηλαδή η ποινή που από παλιά εφαρμοζόταν για όποιον προστάτευε έναν προδότη. Η τιμωρία όμως που πρόκειται να της επιβληθεί δεν θα είναι αυτού του είδους.

6. Στο τέλος του προλόγου ο θεατής διαβλέπει με βεβαιότητα την επικείμενη σύγκρουση ανάμεσα στην Αντιγόνη και τον Κρέοντα, και κατά προέκταση τη σύγκρουση μεταξύ της προσωπικής **ευσέβειας** και του θρησκευτικού **χρέους** από τη μια μεριά. και της **εξουσίας** και της πολιτικής **δύναμης** από την άλλη. Διακρίνει επίσης μια αγεφύρωτη αντίθεση ανάμεσα στην ανθρώπινη επιλογή για **επιβίωση**, όπως έχει εκφραστεί από την Ισμήνη, και στο ύψιστο καθήκον έναντι του νεκρού αδελφού που συνεπάγεται ωστόσο το θάνατο, όπως έχει εκφραστεί από την Αντιγόνη.

7. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο δραματογράφος στην αρχή (1-38), όπου το περιεχόμενο του προλόγου παρουσιάζεται «πληροφοριακό» (ανακοίνωση της Αντιγόνης στην Ισμήνη για το «κήρυγμα» του Κρέοντα), δίνει στο διάλογο αφηγηματική μορφή. Ύστερα όμως όπου η ψυχική κατάσταση των δυο γυναικών εντείνεται - τότε που η Αντιγόνη ζητάει τη συνδρομή της Ισμήνης για την ταφή του Πολυνείκη και η Ισμήνη τρομάζει στο άκουσμα της παράτολμης αυτής απόφασης - του δίνει τη μορφή της **στιχομυθίας**. Η αφηγηματική μορφή επανέρχεται στους στίχους 49-68 με τη ματαιόπονη προσπάθεια της Ισμήνης να μεταπείσει την αδελφή της, για να εμφανιστεί πάλι η στιχομυθία (69-99), όταν η άρνηση της Ισμήνης να συμμετάσχει στον ενταφιασμό του αδελφού της προκαλεί στην Αντιγόνη ασυγκράτητη παραφορά.

8. Από σκηνοθετική άποψη πρέπει να επισημανθεί το εξής: από το στίχο 20 καταλαβαίνει ο ηθοποιός που υποδύεται το ρόλο της Αντιγόνης **πώς έπρεπε** ν' απαγγείλει τους προηγούμενους στίχους του και επίσης ποιες κινήσεις έπρεπε να κάνει για να παρουσιάσει την ψυχική ταραχή της ηρωίδας και να προκαλέσει την υποψία της πως κάτι σοβαρό μελετούσε να πράξει.

9. Τέλος από την άποψη της διαγραφής των χαρακτήρων θα μπορούσε να παρατηρηθούν τα ακόλουθα:

α) Η Αντιγόνη παρουσιάζεται στον πρόλογο διακατεχόμενη από αγανάκτηση κατά του Κρέοντα για την προσβολή που έκανε στον νεκρό αδελφό της. Είναι επίσης αμετάκλητα αποφασισμένη να επιτελέσει το θρησκευτικό καθήκον της. Η αντίδραση της Ισμήνης στην πρότασή της την κάνει να συμπεριφέρεται με εμφανή σκληρότητα, ενώ στο βάθος της ψυχής της διακρίνει κανείς μια τρυφερή και ευαίσθητη ύπαρξη. Η αταλάντευτη επιμονή της να πραγματοποιήσει το σκοπό της αποκαλύπτει ατσάλινη θέληση, ανυποχώρητο πείσμα και άκαμπτο φρόνημα. Στην προσπάθειά της να δικαιολογήσει το σχεδιαζόμενο διάβημά της χρησιμοποιεί επιχειρήματα και αρχές που υποδηλώνουν το κίνητρό της. Απ' αυτά συμπεραίνει κανείς πως το συναίσθημα και η λογική, η εσώτερη παρόρμηση και η ψυχρή κρίση, το θρησκευτικό καθήκον και το αδελφικό χρέος, είναι άρρηκτα συνδεδεμένα, και δύσκολα θα μπορούσε να λεχθεί ότι αυτή κινείται πιο πολύ από αφοσίωση προς τον αδελφό της παρά από την προσήλωσή της στους θεούς εκείνους νόμους που επιτάσσουν την ταφή.

β) Η **Ισμήνη** βρίσκεται στους αντίποδες της αδελφής της: υποτάσσεται με φόβο στη δύναμη του ισχυρού - όντας πρόθυμη να υπακούσει και στις πιο οδυνηρές εντολές (64). Κι ωστόσο μέσα στην αδύναμη ψυχή της ζει η συναίσθηση του όρθου. Έτσι ζητάει συγχώρηση από τους χθόνιους θεούς, γιατί είναι αναγκασμένη από "ανώτερη βία" ν' αποφύγει μια υποχρέωση απέναντί τους. Ο χαρακτήρας της Ισμήνης ενσαρκώνει τον αδύνατο ανθρώπινο τύπο που ξέρει να υποχωρεί και να συμβιβάζεται και ν' αποδέχεται παθητικά τη μοίρα του. Τα επιχειρήματα που επιστρατεύει για ν' αποτρέψει την αδελφή της δηλώνουν ότι ποτέ δεν θα είχε τη δύναμη να αρθεί στο ύψος στο οποίο είναι προορισμένη να φτάσει η Αντιγόνη. Παρ' όλ' αυτά η ηπιότητα και η αυτοσυγκράτηση του θυμικού της, το μελίχιο ύφος της, η βαθιά αγάπη της προς την αδελφή της και ο κρυφός θαυμασμός της γι' αυτήν την κάνουν να παρουσιάζεται αρκετά συμπαθητική.

Από την αρχή του έργου η Αντιγόνη εισορμά με ένα χείμαρρο από αρνητικές εκφράσεις, στις οποίες αποκρίνεται με τις ζυγισμένες εκφράσεις της η Ισμήνη. Βλέπουμε δύο αδελφές, ίδιες σε κληρονομικότητα, ίδιες σε πείρα και αντιμετώπιες με την ίδια κατάσταση, όμως το φοβερό παρελθόν (στίχ. 1 κ.εξ., 49 κ.εξ.) που εμπνέει στην Ισμήνη διάθεση υποταγής, δυναμώνει απλώς την αμετακίνητη αποφασιστικότητα της Αντιγόνης. Δύο αδελφές, δύο αδελφοί (σ' αυτούς θα πρέπει να επανέλθουμε) και το κράτος, η *πόλις*. Το ζήτημα, όπως το βλέπει η Αντιγόνη, τίθεται μ' ένα περίεργο τρόπο στο τέλος της πρώτης ρήσης της. Ο στρατηγός με διάγγελμα του κήρυξε την πόλη σε κατάσταση επιφυλακής: δεν βλέπει άραγε η Ισμήνη ότι «επέρχονται εναντίον των φίλων τα δεινά που πρέπει σε εχθρούς» (στίχ. 10); Οι φίλοι και οι εχθροί: το μόνιμο δίδυμο μιας αντίθεσης, που αποτέλεσε τη βάση για πολύ μεγάλο μέρος του ηθικού και πολιτικού προβληματισμού των Ελλήνων. Η Αντιγόνη μάχεται στις επάλξεις της *φιλίας*, με την έννοια των δεσμών συγγένειας, και υπερασπίζεται το χρέος της ταφής που οι δεσμοί αυτοί επιβάλλουν. Αλλά μήπως δεν έχει και η πολιτεία φίλους και εχθρούς; Η πολιτεία, η *πόλις*, δεν σημαίνει γι' αυτήν τίποτε, όπως δεν σημαίνει ούτε ο Κρέων — ο *αγαθός* Κρέων, όπως τον αποκαλεί σαρκαστικά. Υπάρχουν για την οικογένεια *φίλοι*, υπάρχουν και *εχθροί*, και σε μια τέτοια πολωτική αντίθεση ενδιάμεσες διαβαθμίσεις δεν χωρούν έτσι η Ισμήνη, από τη στιγμή που αρνείται την υποστήριξη της, περνάει αμέσως, αυτόματα, στο αντίθετο στρατόπεδο (στίχοι 45-46, 69 κ.εξ., 86-87, 93-94).

“ΣΟΦΟΚΛΗΣ” (Ερμην. Προσέγγιση), *Winnington - Ingram*

ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Οι στίχοι 1 – 99 αποτελούν τον πρόλογο της τραγωδίας. Κατά κάποιο τρόπο μια εισαγωγή που κατατοπίζει τους θεατές στα όσα έχουν προηγηθεί από το μύθο της τραγωδίας. *Απ' αυτόν αρχίζει η δράση και η πλοκή. Δημιουργεί το πλαίσιο μέσα εις το οποίο θα κινηθεί η υπόθεση, εισάγει στη δραματική ατμόσφαιρα και προετοιμάζει το θεατή να παρακολουθήσει με προσοχή κι ενδιαφέρον όσα θα διαδραματιστούν.*

Με τη σύγκρουση των δύο θυγατέρων του Οιδίποδα ο ποιητής δημιουργεί δραματική ατμόσφαιρα χρησιμοποιώντας το διάλογο και την αντιπαράθεση των ιδεών. *Υπάρχει μια συνεχής διακύμανση πάθους από την αντίθετη τοποθέτηση των δύο αδελφών.* Όπου το πάθος εντείνεται έχουμε στιχομυθία.

Οι θεατές παρακολουθούν με *αυξανόμενη συμπάθεια* τις δύο αδελφές που συγκρούονται για ένα θέμα που καθεαυτό αυξάνει τη δυστυχία τους. *Ενώ ο νεκρός ενώνει κοντά του τους οικείους του, εδώ οι δύο αδελφές χωρίζονται ύστερα από μια έντονη σύγκρουση.* Με το τέλος του προλόγου η μία πορεύεται προς το χρέος και η άλλη αποσύρεται στη μοναξιά της.

Έντονο το τραγικό στοιχείο.

Στην αρχή βλέπουμε τις δύο αδελφές να συζητούν μεταξύ τους. Η Αντιγόνη είναι αποφασισμένη να αποδώσει στον Πολυνείκη τις απαραίτητες νεκρικές τιμές και ζητεί τη συμμετοχή της Ισμήνης. Η συμμετοχή στην κοινή μοίρα είναι σπουδαίο θέμα: *κοινόν* είναι η πρώτη πλήρης λέξη που ακούμε στο έργο, καθώς η Αντιγόνη απευθύνει προς την Ισμήνη μια προσφώνηση που μετά βίας αποδίδεται σε μετάφραση, *ὦ κοινόν ἀυτάδελφον Ἰσμήνης κάρα*. Αντιθέτως η Ισμήνη φοβάται: δεν είναι δουλειά των γυναικών να πολεμούν ενάντια στους άνδρες. Πρέπει να υποχωρεί κανείς στους ισχυρότερους, να υπακούει σε όσους "κατέχουν αξιώματα". Οι χθόνιες θεότητες, στην αρμοδιότητα των οποίων βρίσκεται ο νεκρός, θα τη συγχωρέσουν, αφού ό, τι κάνει το κάνει κάτω από εξαναγκασμό. Αντίθετα η Αντιγόνη είναι της γνώμης ότι πρέπει να είναι περισσότερο αρεστή στους θεούς παρά στους ανθρώπους. Αποκρούει την Ισμήνη με απότομο τρόπο, γεμάτη μίσος.

Η πρώτη αναφορά στο κίνητρο της Αντιγόνης γίνεται στον Π ρ ό λ ο γ ο και στην ανακοίνωση του διατάγματος του Κρέοντα από την Αντιγόνη στην Ισμήνη. Εκεί η Αντιγόνη με κάποια πικρία λέει: *τόν μὲν προτίσας, τόν δ' ἀτιμάσας ἔχει* (22). Είναι σαφές πως εκείνο που θλίβει και προκαλεί την αξιοπρέπεια της ηρωίδας είναι ο ατιμασμός και η προσβολή που γίνεται στο πρόσωπο του Πολυνείκη και που εκδηλώνεται με την απαγόρευση της ταφής του. Η έκκληση της Αντιγόνης προς την Ισμήνη είχε ως βάση την αλληλεγγύη της οικογένειας: η πρώτη λέξη που της απηύθυνε ήταν η λέξη *κοινόν* (στίχ. 1) και το μεγάλο παράπτωμα της Ισμήνης είναι η ρήξη που επέφερε σ' αυτή τη σχέση *κοινωνίας*. Σχεδόν με δέος αναθυμάται κανείς ότι τα δεινά στα οποία αναφέρεται η Αντιγόνη στους στίχους 4-6, η αισχύνη και η απώλεια της *τιμῆς*, είχαν προέλθει από πράξεις που συντελέστηκαν μεταξύ μελών της οικογένειας: ότι αυτή ήταν ακριβώς το αρχέτυπο της διαιρεμένης οικογένειας: ότι, αν η πατροκτονία είχε διαπραχθεί από τον Οιδίποδα μέσα στην άγνοια, οι γιοι του ωστόσο του συμπεριφέρθηκαν προσβλητικά, εκείνος τους καταράστηκε και μεταξύ τους ήρθαν σε μοιραία φιλονεικία. Όλα αυτά ήταν η αιτία της τωρινής κατάστασης και το

υπόβαθρο του συγκινησιακού κόσμου της Αντιγόνης. Το γνωρίζει και η ίδια, αλλά δεν το λέει: γνωρίζει δηλαδή ότι, όπως ο Ετεοκλής και ο Πολυνείκης ήταν ίσοι ως μέλη της οικογένειας και ίσοι στο δικαίωμα τους για ταφή, άλλο τόσο ίσοι ήταν και στην αμοιβαία εχθρότητα τους. Η ρεαλίστρια Ισμήνη είναι αυτή που θα αναφέρει την αμοιβαία αδελφοκτονία, πρώτα στον στίχο 14 και, κατόπιν, μέσα στη μοναδική μακρά ρήση της, στους στίχους 55-57.

Το κήρυγμα του Κρέοντα που απαγορεύει την ταφή του Πολυνείκη προκαλεί τραύματα στην ευαίσθητη κι ευγενική ψυχή της ηρωίδας. Αυτό ξυπνά την άδολη κι ανιδιοτελή αδελφική αγάπη κι αφοσίωση και την ωθεί στην απόφαση να θάψει τον αδελφό της εκτελώντας το υπέρτατο χρέος προς αυτόν.

Η Αντιγόνη θεωρεί προδοσία την παραμέληση αυτού του καθήκοντος (40). Η Ισμήνη, αδύναμη κι ανίκανη να ακολουθήσει την αδελφή της στην εκτέλεση της υψηλής της πράξης που έρχεται σε αντίθεση με το διάταγμα του Κρέοντα, χαρακτηρίζει την πράξη της ως «αφροσύνη» και την καλεί να επιδείξει φρόνηση (*φρόνησον*, 49). Είναι αξιοσημείωτο πως η Ισμήνη πρώτη εισάγει στο έργο την ιδέα των θεών του Κάτω κόσμου και του χρέους που έχει ο άνθρωπος να τηρεί τις υποσχέσεις απέναντι τους. Συναισθάνεται πως διαπράττει κάποια ασέβεια απέναντι τους και ζητά συγγνώμη από αυτούς (65-6). Η σκοπιμότητα και ο υπολογισμός νικά τη δύναμη του χρέους. Τούτο βέβαια δε σημαίνει πως η Αντιγόνη παίρνει την απόφαση να θάψει τον αδελφό της, γιατί θέλει να είναι αρεστή στους θεούς του Κάτω κόσμου. Δε φαίνεται κάτι τέτοιο τουλάχιστο σ' αυτό το σημείο/Ένα τέτοιο κίνητρο θα έκανε την Αντιγόνη να μοιάζει με την Ισμήνη ως προς την υστεροβουλία και τον υπολογισμό. Μια τέτοια εξομοίωση δε φαίνεται να ήταν στις προθέσεις του ποιητή.

Η Αντιγόνη όμως φαίνεται πως αρπάζεται απ' αυτή τη σκέψη της Ισμήνης και στηρίζει σ' αυτή την επιχειρηματολογία της. Λέγει πως είναι ωραίο να πεθάνει θάπτοντας τον αδελφό της και δικαιολογεί την απόφαση της με τα λόγια:

*ὄν δεῖ μ' ἄρῃσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε.
Ἔκει γάρ αἰεὶ κείσομαι...* (74-6).

Ότι η Αντιγόνη εκμεταλλεύεται τη σκέψη της Ισμήνης φαίνεται και από το γεγονός πως προκαλεί αυτή και την κτυπά εκεί ακριβώς που πονεί, αναφερόμενη στα θεών *εντιμα* (77) που αυτή ατιμάζει. Φαίνεται πως εκείνο που βαραίνει περισσότερο εδώ είναι ο στ. *φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα* (73) που λέει η Αντιγόνη με αναφορά στον Πολυνείκη. Εκείνο που ενδιαφέρει πιο πολύ την Αντιγόνη δεν είναι οι καλές σχέσεις με τους θεούς του Κάτω κόσμου αλλά οι καλές σχέσεις με τον αδελφό της και η συνείδηση πως εκτέλεσε στο ακέραιο το χρέος απέναντι του. Από τον Π ρ ό λ ο γ ο η άδολη και ανυπόκριτη αγάπη ξεπηδά σαν πρωταρχικό κίνητρο της ηρωίδας. Η αγάπη αυτή φαίνεται και στο στ. 8, όπου η Αντιγόνη χαρακτηρίζει τον αδελφό της *φίλτατον*. Η επανάληψη της λέξης *φίλος* σε ποικίλες θέσεις και μορφές δεν είναι τυχαία. Εκφράζει με άριστο τρόπο αυτή την αδελφική αγάπη. Μπορεί κανείς να υποστηρίξει βάσιμα πως η Ισμήνη αναγνωρίζει σαν βαθύτερο κίνητρο της αδελφής της την αδελφική αγάπη, αν λάβει υπόψη τη φράση *ἄνους μὲν ἔρχη, τοῖς φίλοις δ' ὀρθῶς φίλη* (99) με την οποία κλείνει ο Π ρ ό λ ο γ ο ς και η οποία χαράσσεται έντονα στη σκέψη των θεατών.

Η σύγχυση στην αξιολόγηση και ιεράρχηση των κινήτρων της Αντιγόνης προέρχεται από το γεγονός πως το χρέος προς τον αδελφό της, το χρέος να θάψει αυτόν, υπαγορεύεται και από τους άγραφους ηθικούς νόμους κι επιβάλλεται από τα απαράγραπτα δικαιώματα των θεών του Κάτω κόσμου. Και η ίδια η Αντιγόνη έχει πλήρη συνείδηση πως εκτελώντας το καθήκον της απέναντι στον αδελφό της υπηρετεί τη θεία βούληση,

γι' αυτό χαρακτηρίζει την ενέργεια της *όσιαν* (74). Αυτό όμως δεν συνεπάγεται πως αυτό ήταν το πρωταρχικό της κίνητρο.

Ο Πρόλογος δείχνει πως η Αντιγόνη εκφράζει μια ουσιαστικά δικαιολογημένη άρνηση ενός ατόμου να επιτρέψει στην κοινωνία και τους εκπροσώπους της να της στερήσουν το δικαίωμα να επιτελέσει μια υψηλή ιεροπρεπή προσωπική υποχρέωση. Δείχνει ακόμη πως η ενέργεια της έχει ενστικτώδη πηγή και προέλευση κι όχι λογική αφετηρία, αν και στην προσπάθειά της να δικαιολογήσει την επιλογή της μπροστά σ' αυτούς που ασκούν πίεση πάνω της χρησιμοποιεί ποικίλα πειστικά επιχειρήματα με μεταφυσικό χαρακτήρα και περιγραφές που υπαγορεύουν τη δράση της. Δεν μπορεί πάντως κανείς να ισχυριστεί πως η επίκληση συναισθηματικών από τη μια και λογικών από την άλλη επιχειρημάτων προδίδει ασταθή κι αδύναμο χαρακτήρα. Η Αντιγόνη διαμορφώνει τη στάση της σύμφωνα με τις απαιτήσεις της στιγμής και την επιχειρηματολογία των αντιπάλων της.

Η Αντιγόνη νιώθει αγανάκτηση για το διάταγμα του Κρέοντα, που απειλεί αγαπημένα πρόσωπα. Η οργή της είναι έκδηλη και έρχεται σε αντίθεση με την τρυφερότητα που νιώθει για το άλλο συγγενικό της πρόσωπο που τώρα απειλείται, το δυστυχισμένο Πολυνείκη. Η ψυχική της αναστάτωση και τα ανάμεικτα συναισθήματα εκφράζονται με την ειρωνική αντιμέτωπιση του Κρέοντα: τον ονομάζει απλά *στρατηγόν*, και με τη χρήση της λέξης *φίλους*, δηλαδή τα αγαπημένα πρόσωπα με τα οποία τη συνδέουν δεσμοί αίματος και κινδυνεύουν να πάθουν *των εχθρών κακά*, εννοεί το νεκρό Πολυνείκη.

Φαίνεται ότι ανέλαβε ήδη πρωτοβουλία και δείχνει δυναμικότητα, τόλμη αλλά και αυστηρότητα. Ο απορηματικός λόγος με τον οποίο πρωτοπαίρνει στο δράμα η Αντιγόνη, με ένα χείμαρρο από ερωτήματα, δείχνει την ψυχική της αναστάτωση και την αγωνιστική της ανησυχία. Ο χαρακτήρας της διαγράφεται και μέσω του ύφους.

Απέναντι στον οίστρο της Αντιγόνης η Ισμήνη παρουσιάζεται αποβλημάτιστη και δειλή. Η ψυχή της φαίνεται ψυχρή, απαθής, συναισθηματικά ουδέτερη. Συγκρατημένη, γεμάτη επιφυλάξεις, περιορίζεται να προσφωνήσει την αδερφή της με τρόπο τυπικό, *Αντιγόνη*, σε αντίθεση με τον εγκάρδιο και γεμάτο τρυφερότητα τρόπο με τον οποίο την πρωτοϋποδέχθηκε η Αντιγόνη. Ο τρόπος της προσφωνήσης εναρμονίζεται με την ψυχική διάθεση που χαρακτηρίζει την προσωπικότητα της κάθε ηρωίδας.

Η Ισμήνη φαίνεται να μη νιώθει ούτε χαρά για τη φυγή των Αργείων ούτε λύπη για το θάνατο του αδερφού της. Αυτά τα δύο συναισθήματα είναι σαν να ισορροπούν και να αλληλοεξουδετερώνονται. Δε γνωρίζει τίποτα για το διάταγμα του Κρέοντα, δε φρόντισε να μάθει. Η άγνοια της έρχεται σε αντίθεση με τη γνώση της Αντιγόνης και δείχνει την ανευθυνότητα της. Δεν επιζητεί την πληροφόρηση: περιορίζεται απλά σε ό,τι φτάνει σ' αυτή, όπως το δηλώνει απερίφραστα στην αρχή του λόγου της.

Έτσι, η καλά πληροφορημένη και πυρετικά διεγερμένη Αντιγόνη βρήκε την αδερφή της, όπως το περίμενε άλλωστε, να έχει πλήρη άγνοια του κινδύνου στον οποίο βρίσκεται η οικογένεια. Ο λόγος της χρωματίζεται από μια ανεπαίσθητη ειρωνεία για την ανευθυνότητα της Ισμήνης. Γι' αυτό την κάλεσε έξω από τις αύλειες πύλες, για να την ενημερώσει για ένα ζήτημα που προφανώς τις αφορά και δεν πρέπει να μείνουν με σταυρωμένα τα χέρια. Η αντιθετική στάση των χαρακτήρων είναι η τεχνική που χρησιμοποιεί ο ποιητής. Μια τρυφερή, ανήσυχη και δυναμική Αντιγόνη, απέναντι σε μια ψυχρή, παθητική και αδιάφορη Ισμήνη.

Οι θεατές νιώθουν συμπάθεια για τις δυο δυστυχισμένες κόρες του Οιδίποδα. Η περιέργεια τους εξάπτεται από το συνωμοτικό τρόπο της συνάντησης. Ο υπαινικτικός λόγος της Αντιγόνης φορτίζει συναισθηματικά τις ψυχές τους, ενώ η αναφορά στο *κήρυγμα* προκαλεί ανάμεικτα συναισθήματα, περιέργειας και αγωνίας, για την αντίδραση των δυο

αδερφών. Με το διάταγμα του Κρέοντα μπαίνει σε κίνηση ο τροχός της μοίρας, καθώς εκτινάσσονται δυνάμεις που δίνουν ώθηση στην εξέλιξη του δράματος.

Η σύγκρουσή τους έδειξε τον αντίθετο χαρακτήρα τους. Ο ποιητής καθιστά εντυπωσιακή την παρουσία της Αντιγόνης υψώνοντας το ηρωικό ανάστημά της. Η προσωπικότητά της κυριαρχεί από την αρχή στη σκηνή, χωρίς να παύει να μας συγκινεί και η Ισμήνη με την ανθρωπιά της, το μειλίχιο ήθος της και την προσγειωμένη συμπεριφορά της. Ο ποιητής καταφεύγει στη σύγκρουση των δύο αδελφών για να κινήσει την ιδέα του :

Η Αντιγόνη ως ηρωικό πρόσωπο θα σταθεί πάνω από τα μέτρα του κοινού ανθρώπου που είναι η Ισμήνη.

Η αντίθεση των χαρακτήρων των δύο αδελφών εκφράζει τη σύγκρουση δύο δυνάμεων της ζωής που προβάλλουν ως; αναγκαιότητες. Η μία ανάγκη είναι να υπηρετηθεί ο νόμος, η άλλη να υπηρετηθεί μια **ηθική άγραφή επιταγή κι ένα χρέος**. Την πρώτη υπηρετεί ο φόβος του πολίτη, τη δεύτερη ο ηρωισμός του ανθρώπου.

Η μία κερδίζει το θαυμασμό μας και η άλλη τη συμπάθειά μας

Ο όλος αντιθετικός χαρακτήρας του προλόγου κατατείνει εις το να εξάρει τη σημαντικότητα του προβλήματος που ανακύπτει με την απόφαση της Αντιγόνης.

Ο ποιητής πέτυχε τον τελικό του σκοπό :

Να υψώσει τον ήρώα του, ώστε μόνος του να επιλέξει τη μοίρα του.

Παράλληλα θέτει το πρόβλημα που πρέπει να λυθεί και βάζει τα πρόσωπα στο δρόμο για τη λύση του.

Ο θείος νόμος έρχεται σε σύγκρουση με το νόμο του Κρέοντα.

Ν. Κατσαύρας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σοφοκλέους ΑΝΤΙΓΟΝΗ, Αυρήλιου Ευστρατιάδη.
2. Σοφοκλή ΑΝΤΙΓΟΝΗ, Απόστολου Κουταλόπουλου
3. Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ του Σοφοκλή, Γεράσιμου Μαρκαντωνάτου
4. Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ του Σοφοκλή, Αθανασίου Φραγκούλη
5. ΑΝΤΙΓΟΝΗ (τομ. Α' - Β'), Ιωάννου Μπάρμπα
6. Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ, J. De Romilly
7. ΣΟΦΟΚΛΗΣ (Ερμηνευτική προσέγγιση), R. P. Winnington - Ingram
8. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ, Cristian Meier
9. ΟΙ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ, C. M. Bowra
10. ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ, Κ. Ν. Παπανικολάου, περ. «ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ», Οκτ. 1976
11. Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ του Σοφοκλή, Σωκράτη Γκίκα, περ. «ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ», τ. 37 - 38